

Τα σκαλοπάτια της Έλσας Schmid-Κιτσίκη

Το έργο του Bion, στο οποίο μας εισάγει το βιβλίο της Έλσας Schmid-Κιτσίκη, έχει τη φήμη του περίπλοκου και του απρόσιτου και κινδυνεύει έτσι να μένει στο σκοτάδι.

Σε τι συνίσταται άραγε αυτή η πολυπλοκότητα; Θα ξεχωρίσω ορισμένα προεξέχοντα σημεία: το σημείο εκκίνησης του στοχασμού του Bion είναι η εμπειρία του με τους ψυχωτικούς ασθενείς που παρουσιάζουν συμπτώματα στο επίπεδο της σκέψης. Οι συνειρμοί εδώ, όπως έχει σημειώσει ο Green¹, υπό το κράτος της προβληματικής διαδικασίας, εμποδίζουν κάθε ολοκλήρωση, κάθε εμφάνιση καινοτομίας όπως και κάθε εκμάθηση, άρα και κάθε είδος ωρίμανσης, αφού οι διαδικασίες της σκέψης εξαρτώνται από τις λεκτικές αναπαραστάσεις. Η γλώσσα συνδέεται με την πρόσβαση στην καταθλιπτική θέση. Η ικανότητα ονειροπόλησης της μητέρας αποτελεί την υπόθεση βάσης που συνάγεται από την εμπειρία, κατά την οποία υποτίθεται ότι απουσιάζει. Στο διαρκές του πηγαινέλα, ο Bion, μεταξύ της αναλυτικής πρακτικής και της θεωρητικής επεξεργασίας, προσπάθησε να εφοδιάσει την ψυχανάλυση με μια κατασκευή που να επιτρέπει την ενσωμάτωση της λειτουργίας των ψυχωτικών ασθενών. Οι τροποποιήσεις που επιχειρεί αφορούν στις έννοιες του ψυχικού χρόνου και χώρου, της συνείδησης σε σχέση με τις πρώτες αισθητηριακές εμπειρίες, της δραστηριότητας της σκέψης, αρχής γενομένης από τις πρωτοσκέψεις κλπ. Κατά τα άλλα, χρησιμοποιεί ως δεδομένα την ουσία του φροϋδικού θεωρητικού οικοδομήματος και το μοντέλο του ονείρου, ενώ ο Φρόντ κατέχει πάντα τη θέση ενός σιωπηλού συνομιλητή. Στο μοντέλο του Bion, του οποίου η πρωτοτυπία έγκειται στο ότι θεωρεί την ονειροπόληση στυλοβάτη της αγάπης ή του μίσους της μητέρας σε σχέση με το παιδί, το ουσιαστικό πρόβλημα είναι ο μετασχηματισμός των αισθητηριακών εντυπώσεων σε συγκινησιακή εμπειρία. Το σημείο αυτό αναδεικνύει νομίζω την διαφορά μεταξύ του Bion και της θεωρίας της αναπαράστασης, εισάγοντας συγχρόνως και νέα δεδομένα στην θεώρηση της Melanie Klein. Η γνωστή σε όλους πρόταση του Bion ότι ο αναλυτής δεν πρέπει να έχει ούτε μνήμη ούτε επιθυμία, δεν εφαρμόζεται, όπως έχει ο ίδιος αποσαφηνίσει, παρά μόνο στις καταστάσεις στις οποίες η κατανόηση του αναλυτή μοιάζει να έχει παραλύσει.

Στη δική μας περίπτωση, καταπιαστήκαμε με το βιβλίο της Έλσας Κιτσίκη, με μνήμη και επιθυμία: μνήμη καταρχήν φροϋδική εν σχέση με το έργο του Bion και τις μεταψυχολογικές του συγκλίσεις κι αποκλίσεις. Επιθυμίες σχετικές με την εξέλιξη της

¹ Green, A.: "La folie privée. Psychanalyse des cas limites", Gallimard 1990.

σκέψης και την προσωπική σχέση του καθένα από τους συντελεστές αυτής της έκδοσης με την ψυχανάλυση. Τέλος, δεν είναι άνευ σημασίας να σημειωθεί ότι όλοι μας συνδεόμαστε προσωπικά με αναμνήσεις από σχέσεις φιλίας και συνεργασίες από πολύ παλιά.

Γνώρισα την Έλσα Κιτσίκη ως μεταπτυχιακός φοιτητής της, όταν είχε την έδρα της κλινικής ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, χωρίς να καταλαβαίνω καλά-καλά τότε τον τρόπο της σκέψης και της εργασίας της. Είχε ήδη την εκτίμηση και την αναγνώριση της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, καθώς, έχοντας εργαστεί κοντά στον Jean Piaget, είχε ανοίξει νέους ορίζοντες στην θεωρία του και στην ψυχοπαθολογία, συνεισφέροντας με την ψυχαναλυτική της σκέψη. Ο Freud, η Klein, ο Bion και πολλοί άλλοι θεωρητικοί της ψυχανάλυσης ήταν οι αναφορές στα μαθήματα και τις έρευνές της. Είχα λοιπόν αρχίσει να υποψιάζομαι ότι με την Κιτσίκη, που την χαρακτηρίζει η συνθετική σκέψη και η συστηματική και σε βάθος εργασία, είχα βουτήξει στα βαθιά και το πολύπλοκο και μου έκανε εντύπωση η άνεση που είχε να κινείται με την σκέψη της στα διάφορα πεδία της γνώσης. Από εκείνα τα χρόνια κράτησα την διαπίστωση μέσα από την προσωπική μου εμπειρία ότι η εργασία μας είναι δύσκολη κι η πορεία προς τη γνώση πολύπλοκη.

Το χαρακτηριστικό όμως της Έλσας Κιτσίκη ως προς την απαίτηση συστηματικής εργασίας που είναι προϋπόθεση προχωρήματος, το ξανασυνάντησα πολλά χρόνια αργότερα όταν αρχίσαμε να εργαζόμαστε για την μετάφραση του βιβλίου της για τον Bion αλλά και για ορισμένα άρθρα της αναφορικά με την επιστημολογία της ψυχανάλυσης.

Για τους ερασιτέχνες μεταφραστές, που είμαστε η Αμαλία Ατσαλάκη κι εγώ, ήταν σημαντικό στήριγμα η εκδοτική εμπειρία με τα προηγούμενα δύο βιβλία της Έλσας Κιτσίκη και η προσεκτική επιμέλεια της μετάφρασης και της όλης έκδοσης από την Κλαίρη Συνοδινού. Επιπλέον, είχαμε την σημαντική δυνατότητα να μπορούμε να συνεργαστούμε με την συγγραφέα κι η Έλσα Κιτσίκη ήταν κοντά μας ακούραστα, από την αρχή ως το τέλος. Μολονότι εγώ φανταζόμουν στην αρχή ότι θα μας εξηγούσε σχολικά τα δύσκολα νοήματα ή περάσματα και θα μας βοηθούσε στην μετάφραση των όρων, εκείνη ακολούθησε την δική της μέθοδο, ψυχαναλυτική και μπιονική: «μάθε μέσα από την προσωπική εμπειρία»!

Μία χαρακτηριστική στιγμή της συνεργασίας μας είναι όταν η Έλσα Κιτσίκη είχε έλθει στην Ελλάδα για τις καλοκαιρινές διακοπές κι είχαμε την ευκαιρία να συναντηθούμε για την πρόοδο της μετάφρασης και τις ενδεχόμενες δυσκολίες που αντιμετωπίζαμε. Ανεβήκαμε μαζί 80 σκαλοπάτια για το σπίτι της κι ενώ της παρουσίαζα τα θέματα που είχα συγκεντρώσει, με ρωτούσε μόνο πώς καταλαβαίνω τον

Bion κι αν έχω γνωρίσει καλά το έργο του. Έφυγα τελικά από εκεί με το ογκώδες βιβλίο «Συλλογισμοί» (Cogitations) του Bion που μου έδωσε να διαβάσω για να βρω τις απαντήσεις που ζητούσα, θεωρώντας φυσικά ότι τα άλλα τα είχα ήδη διαβάσει. Κατεβαίνοντας τα σκαλοπάτια, σκεπτόμουν τον στίχο: «είναι υψηλή, πολύ υψηλή της ποιήσεως η σκάλα ...». Κι όταν πρόκειται για την ποίηση εαυτού στις ψυχαναλυτικές διαδρομές, «μέχρι να βρούμε το νόημα του «άλλου» μέσα μας και να αναλάβουμε την ευθύνη του ενδοψυχικού μας γίγνεσθαι...»², ο δρόμος είναι μακρύς.

Με το βιβλίο της, η Έλσα Κιτσίκη, ως ελληνίδα της διασποράς που δεν ξεχνά τις γενεαλογικές της εγγραφές, απαραίτητες στην διαδικασία της γνώσης, μας ανοίγει δρόμους της ψυχανάλυσης. Ο αγώνας όμως για την γνώση προσκρούει, όπως σημειώνει ο Bion στα ιταλικά σεμινάρια, στην εντυπωσιακή ποσότητα τομών που σημαδεύουν την γέννηση των ιδεών. Κι όπως λέει η ίδια στον πρόλογό της για την ελληνική τούτη έκδοση, με τα λόγια του Bion: «κάθε φορά που κάποιος έχει μία καινούργια ιδέα, πχ ψυχαναλυτική, αυτή αμέσως γίνεται ένας φραγμός, κάτι που είναι δύσκολο να διαπεραστεί. Αντί να απελευθερώνει, εγκλωβίζει. Έτσι κι όταν προσπαθούμε να διατυπώσουμε μια ιδέα που θα μπορούσε να είναι απελευθερωτική, διατυπώνουμε ήδη μια άλλη τομή που κινδυνεύει να γίνει αδιαπέραστη.

Ελπίζω να καταφέραμε με την μετάφραση του κειμένου της Έλσας Κιτσίκη να μεταδώσουμε λίγο από το νόημα της δουλειάς και της σκέψης της.

Πέτρος Κεφάλας
Μάρτιος 2012

² Ποταμιάνου, Α.: Το τραυματικό, Εστία 2005, σελ.213.